

Új légkörben

Mióta a Társadalmi Szemlében közzétették a Központi Vezetőségnek az értelmiségi politikáról hozott határozatát, városunk minden nyilvános és nem nyilvános vitázó fórumán, az egyetemeken, a korzón, a szórakozóhelyi asztalok mellett, magánlakásokon, barátok és nembarátok között, szenvedélyes viták folynak szüntelenül. Vitázik értelmiségünk.

E vitákat ugyan nem a határozat szülte, de a fel-feléledt, s aztán a bizonytalanság, sőt a fenyegető sejtetések gyakran sűrűsödő kódében még nem egyszer fuldokló vitázó szellem az értelmiség számára e határozattal nyert polgárjogot, s lépett — hisszük: immár megfojthatatlanul — a teljes nyilvánosság napfényébe.

Hogy miről folynak e viták, azt áttekinteni a jelen állapotban lehetetlen lenne. Ki-ki a számára legfontosabb, legégetőbb, legfájdalmasabb problémát elemzi, ismerteti és tartja elsősorban megoldandónak. A világnézeti meghasonlásba és egzisztenciális félelembe fojtott sérelmek ömlenek, mint az áradat, amely előtt végre felhúzták a zsilipeket, saját és egyetemes érdekek jól-roszszul kimért medrében, már ezzel is némileg enyhévé öntözve a gondolatlanság-aszály tikkasztó pusztaságát.

Ez az áradás nyomban felveti a határozatból adódó első teendőt. Mivel a sérelmek áradata mindenképpen medret váj a maga számára, jó lenne, ha ezt a medret nem újabb sérelmek és panaszok szegélyeznék, hanem a zsilipet felnyitó előrelátó bölcsességből és kényszerítő szükségyszerűségből következő segítő tevékenység. Azaz: *meder kell a vita számára*, s ilyen medret első fokon egy széles nyilvánosságot biztosító vitafórum jelent, ahol a letagadhatatlanság bizonyítékaként előadhatók a vitatandó problémák. Meg kell tehát valósítani végre a József Attila-kört, és a pártbizottság erre vonatkozó határozatával kinyitott kapuból a halogatás és agyonhallgatás tilalomfáit is el kell távolítani. Ugyanide tartozik a sajtónyilvánosság alkotmány szerint értelmezett szabadsága. A teljes sajtószabadságot függetlenül, a mindig csak esetleges (bár a Démagyarország esetében némileg már kedvezőbb helyzetű) szerkesztői bátorságtól vagy félelemtől — a hétköznapi valóságává kell emelni, mind a Délmagyarország, mind a Szegeden esetleg létesítendő területi napilap, s a Szeged kulturális és társadalmi élete számára immár nélkülözhetetlen hetilap hasábjain. Hadd tisztuljanak a problémák városunk népe minél szélesebb plénumának színe előtt, s támogató biztonsággal.

Mert nemcsak az értelmiség elemzi a határozatot, vitatkozik a határozatfelvetette problémákról, hanem e szellem áthatja most társadalmunk minden régióját. Közöttük a munkásosztályt és a parasztságot is, amely részvétele nélkül a nagy nemzeti vitában, a szocialista társadalmunk új, demokratikus formáit kialakító társadalmi eszmecserékben értelmiségünk szerepe, sok terve és vágya is csak homokra épült vár, alaptalan ábrándozás lehet. Amit akár nemzeti történelmünk, akár a világ népeinek története a tények erejével annyiszor bebizonyított már — *nem lehetnek* az egész nép együttes céljától független ér-

telmiségi célok. E réteg, a kultúra és a tudomány munkásainak rétege, annyi szállal függ minden időkbén a hatalmon levő osztálytól, hogy sorsa összességében mindig determinált. Ma is az. De amely sors mindedig nem ívelhetett más-ként, csak a lelkiismeret és a kényszerítő létérdek malomkövei között őrlődve, ma — tudatosan megszabva a pályát — utat találhat, s utat is kell találnia oda, ahova a múltban csak a legkiválóbb jutottak el: *eltéphetetlen összeforrottságba* társadalmunk két osztálypillérével, a munkásosztállyal és a parasztsággal, minden érték szülőanyjával, a néppel. Az összeforrottságnak már első gesztusa legyen, hogy az értelmiség ne csak a maga számára keresse a megoldást, óhajtsa a demokratizmust, a széles és gazdag demokráciát. A viták témái, de maguk a viták sem szűkülhetnek valami, a nép számára talán érthetetlen és céltalan, esetleg fórumként is hozzáférhetetlen, csak intellektuális, elvont eszmecserekké. Hiszen ha csak a nyomban felötlő vitatémákat nézzük, máris kitűnik, hogy tudományos, vagy nemzetgazdasági probléma jellegük csak erőszakkal választható el tömegalapjaitól. A már többször említett *szegedi paprikáról* szólván, amelynek mai természetségi állapota sem mezőgazdaságunkat, sem sajátos nemzeti iparunkat, a paprikafeldolgozást korántsem propagálja a világ előtt a lehetőségeket akár csak megközelítően sem. (Nem is szólva valutáris vonatkozásairól!) De hát vajon e kérdések nem vonják-e maguk után nyomban az alsóvárosi és Szeged-környéki paprikatermelő kisparasztság legmindennapibb problémáit? Mert a tonnákban és valutákban jelentkező nemzeti érték gyökere oda kötődik a paprikás paraszt évszázados tapasztalataihoz, termelési tudományához és technikájához, s egyben álmaihoz, jövőjéhez, és nem utolsó sorban életszínvonalához. Másik nagy ügyünk, *a szegedi szabadtéri játékok* nemzeti, sőt nemzetközi jelentőségének szerves összefüggése a szegediek személyes kulturális és gazdasági érdekeivel, még talán kézenfekvőbb. S a felsorolást és a párhuzamok megvonását lehetne sorolni szinte vég nélkül, a szegedi gyáripár és ipari munkásság problémáin át, a tudományos kutatás helyzetéig. Bármely terület problémái között, úgy vélem, elenyészően kevés azoknak a kérdéseknek száma, amelyeket szigorúan egy, csupán értelmiségi nézőpontból lehet szemlélni.

A vita persze két fél között kell folyjék, s benne — ha nem kötik adminisztratív hatalmi korlátok — az igazabb, a történelmileg előremutató álláspontoknak kell győzedelmeskedniök. Ezek az álláspontok többé *nem lehetnek monopolizálva*, bizonyos »hivatalból« bölc» személyek és irányzatok számára. Az értelmiségi határozat meggyőzést, értelmi meggyőzést igényel az értelmiség megnyeréséhez, s ezt — mint ahogy eddig sem lehetett — ezután sem lehet tömegméretekben elérni vaskalapos, a valóságtól független, szellemtelen és hazug »érvek« segítségével, csak valóban értelemmel, a társadalmi és történelmi igazság, az alkotó marxizmus-leninizmus elméleti és a mindennapi konkrét valóság talaján álló, bizonyítható és ellenőrizhető érveinek segítségével. Ezt kell képviselnie a vitában a »másik« félnek, mert különben — képviseljen bármilyen hivatalt, vagy hivatalos irányzatot, még ha nem is tartozik az imperialista ügynökök közé — talaj számára csupán a konzervativizmus, *a politikai reakció* frontján marad.

S ha már a mindennapok konkrét valóságáról beszélünk, nem mehetünk el szó nélkül a közelmúlt, Szeged számára örökké szégyellni való, s a szegedi értelmiség tudatában mély sebeket hagyó eseményei mellett sem. A marxizmus álarcába burkolt mitológia ugyan mindenütt megszédte a maga áldozatait, fő-

ként a borzalmas Rajk-per során, de még mielőtt e mitológia legfőbb személyi alapjait megrendítette volna a XX. kongresszus, Szegeden ennek az új történelmi korszaknak küszöbén még lefolyhatott a helyi szektás inkvizíciónak olyan boszorkánypere, amely — többek között — igazságában rendíthetetlen, kommunista főiskolai professzor katedrától való megfosztásával, megfélemlítéssel és egyéb embertelen, az ellentmondást könyörtelenül megtorló intézkedésekkel járt együtt.

S persze az említett ügyek, a »Vajda-ügy és a »Vajtai-ügy« csak egy-egy volt a sok hasonló ügy közül, amelyekben az országosan ható marxizmus ellenes Rákosi-féle személyi kultusz lemásolásaként, horderőben gyengébben, de módszerekben és tendenciákban lényegében nem különböző helyi *személyecske-kultuszok* kimutatták a foguk fehérlését.

Ma természetesen sok mindent indokol és magyaráz az »akkor az volt a vonal« szállóige. Sok mindent, de nem *mindent!* Hiszen ha akkor valóban a megtorlás és eltávolítás volt is az országos irányzat, ma az értelmiségi, s nem utolsó sorban a júliusi határozat után az új tettek pontosan szelektálják, ki indokolja valóban és őszintén saját elkövetett és megbánt hibáit ezzel, s ki használja *csupán takarónak* e szállóigét. Mert bár a legnehezebb és legkilátástalanabb helyzetekben a személyiség súlya, jelleme és lelkiismerete sem egyaránt szelektált —, s Rajk László, Zöld Sándor és a többiek mártirhalálától, a börtönökön és kínzásokon át jónéhány szint volt a vakon szerzett érdemek különböző funkciólépcsőfokaiig — az értelmiség *nem megtorlást* kíván. Értelmet, becsületet, tisztességet mind a múlthoz való viszonyban, mind a jelen tetteiben. Úgy mint ahogy erre megtette az első kezdeti lépéseket *Vereska András* és *Balogh István* elvtárs az írócsoport nyilvánossága előtt. De előrejutás csak további lépésekkel lesz. A fővárosban már befejezett rehabilitációt Szegeden is be kell fejezni, és teljes erkölcsi és anyagi elégtétellel a nyilvánosság elé bocsátani az eredményeket.

A megtorlás légkörének pedig teljesen el kell tűnnie az értelmiségi határozat nyomán Szegedről is. Nyilvánvaló, hogy a szegedi értelmiség — amelyből a szektásság elleni harc folyamán nem egy kiváló egyéniség emelkedett ki — nem alkuszik meg félmegoldásokkal, mondvacsinált látszateredményekkel. De ehhez, túl a szabad viták lehetőségein, — éppen azért, hogy ennek s egyéb demokratikus vívmányoknak léte *ne csak esetleges* legyen, — a demokratizmus törvényes alapjainak egzisztenciális biztosítását, munkajogi alátámasztását is várja az értelmiség, s a határozatban nem említett értelmiségi rétegek — így az írók és művészek is — várják saját égető kérdéseik nyilvánosság elé tárását, a legilletékesebb, a párt részéről. S így kiteljesedve válik e határozat eleven cróvé történelmünk tiszta útjának új határkövévé.

1956. szeptember 15.